

Washing Hands and Feet

שמות ל:יט

1. וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמְּנוּ אֶת יְדֵיהֶם וְאֶת רַגְלֵיהֶם:

תורה תמימה שמות ל:יט

2. ורחצו - מכאן אמרו (ברכות ט"ו א') נטילת ידים לתפלה לב) [תשובת הרשב"א סי' קצ"א]:

תורה תמימה הערות שמות פרק ל

3. לב) ר"ל משום דתפלה הוי כנגד קרבן, כמ"ש בברכות כ"ו ב'. ואמנם נראה דאין זה אלא אסמכתא בעלמא, וראיה לזה, שהרי בתפלה קי"ל אם אין לו מים מנקה ידיו בצרור או בעפר או בכל מידי דמנקי כמבואר בסוגיא כאן, ואלו בקרבן צריך מים דוקא ואם אין לו מים אינו עובד ואם עבד עבודתו פסולה, כמבואר בזבחים י"ט ב'.

וע' ברמב"ם פ"ד ה"ג מתפלה כתב וז"ל, בכל התפלות צריך לרחוץ ידיו לבד, ובתפלת שחרית צריך לרחוץ גם רגליו, ותמה הראב"ד וכתב לא ידעתי רגליו מנ"ל, והמפרשים טרחו הרבה בישוב הדברים. ולי נראה פשוט, דתפס הרמב"ם בשיטתו של הרשב"א דמקור חיוב נטילת ידים לתפלה ילפינן מקרבן כמבואר לפנינו, וא"כ מכיון דכאן כתיב ורחצו את ידיהם ואת רגליהם א"כ גם בתפלה כן, וניחא מאוד מה שחילק בזה בין תפלת שחרית לשאר תפלות היום ע"פ מש"כ הוא בריש הלכות תפלה דמן התורה הוי חיוב התפלה רק פעם אחת ביום, ולכן באותה הפעם בתפלה ראשונה של יום שהיא תפלת שחרית צריך לרחוץ כמו שרחצו הכהנים קודם הקרבה, היינו הידים והרגלים, משא"כ שארי תפלות היום שאינן אלא מדרבנן והוי הקפידא רק אנקיותא בעלמא צריך לרחוץ רק הידים לבד מפני שהידיים עסקניות הן, ודו"ק.

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים ד:ג

4. במה דברים אמורים שאינו מטהר לתפלה אלא ידיו בלבד בשאר תפלות חוץ מתפלת שחרית אבל שחרית רוחץ פניו ורגליו ואחר כך יתפלל, ואם היה רחוק מן המים מקנח ידיו בלבד ואחר כך יתפלל. /השגת הראב"ד/ אבל שחרית רוחץ פניו ורגליו כו'. כתב הראב"ד ז"ל /א"א/ לא ידעתי רגליו למה עכ"ל.

פירוש רבינו מנוח על הרמב"ם

5. ברוחץ פניו ורגליו וכו' והגיה הראב"ד פניו ורגליו למה, ע"כ. ואני אומר וכי נתעלמה ממנו הלכה, דאמרינן פרק במה טומנים חייב אדם לרחוץ פניו ורגליו בכל יום בשביל קונוהו, שנאמר כל פועל י"י למענהו, ותו דתפלות כנגד תמידים תקנו וכהן אפילו הדיט היה מקדש ידיו ורגליו בכל יום קודם הקרבת התמיד, ואם לא עשה כן ועבד עבודתו פסולה, כדאיתא בפרק אמר להם הממונה, ומ"ה הדין נותן שיהא אדם רוחץ פניו ורגליו בכל יום קודם תפלת השחר. מיהו רחיצת הרגלים לא נהגו אותה מפני טורח, ומפני שאינם עסקנים כמו הידים, ולא פשטה בכל ישראל אלא הניחו אותה כמו שהניחו טבילת לבעלי קרי:

תלמוד בבלי מסכת זבחים יט:

6. ת"ר: כהן גדול שלא טבל ושלא קידש בין בגד לבגד ובין עבודה לעבודה ועבד - עבודתו כשרה, ואחד כהן גדול ואחד כהן הדיוט שלא קידש ידיו ורגליו שחרית ועבד - עבודתו פסולה. א"ל רב אסי לרבי יוחנן: מכדי חמש טבילות ועשרה קדושין דאורייתא, וחוקה כתיב בהו, ליעכבו! א"ל, אמר קרא. (ויקרא טז) ולבשם, לבישה מעכבת, ואין דבר אחר מעכב. צהבו פניו. אמר ליה: וי"ו אאופתא כתבי לך, אי הכי, דצפרא נמי.

ש"ת הרשב"א חלק א סימן קצא

7. ועוד אמרו בפרק היה קורא (דף ט"ו ב) אמר רבי יוחנן הנוטל ידיו ומניח תפילין וקורא קרית שמע זו היא קבלת מלכות שמים שלימה. מדקאמר נוטל ידיו ולא קאמר רוחץ ידיו כמו שאמרו בערב רוחץ פניו ידיו ורגליו. משמע לכאורה שצריך בשחר ליטול ידיו בכלי. ואם תשאל מאי שנא תפילת השחר מתפילת מנחה וערבית. יש לומר לפי שבשחר אנו נעשים כבריה חדשה דכתיב (איכה ג) חדשים לבקרים רבה אמונתך וכמו שבא להם ז"ל במדרש. וצריכין אנו להודות לו יתברך על שבראנו לכבודו לשרתו ולברך בשמו. ועל דבר זה תקנו בשחר כל אותן ברכות שאנו מברכין בכל בוקר ובוקר. ולפיכך אנו צריכין להתקדש בקדושתו וליטול ידינו מן הכלי ככהן שמקדש ידיו מן הכיור קודם עבודתו.

ספר פרי חדש על א"ח - סימן צב

8. (ד) כתב הרמב"ם פ"ד מהל' תפילה רוחץ ידיו במים עד הפרק ואח"כ יתפלל בד"א שאינו מטהר לתפילה אלא ידיו בלבד בשאר תפילות חוץ מתפילת שחרית אבל שחרית רוחץ פניו ידיו ורגליו ואחר כך יתפלל וכתב רבינו בשם מגדל עוז שלמד כן מדתני' ס"פ במה טומנין רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום משום כבוד קונו שנאמר כל פעל ה' למעניהו וכו' אבל מתוך הסוגיא דהתם משמע דלא לענין תפילת שחרית מתני' אלא דליכא איסור לייפות את עצמו ותדע שהרי ברייתא זו לא הוזכרה בעיקר דוכתא בכולה מס' ברכות. ולי נראה דמשמע ליה להרמב"ם דדומי' דקידוש דבעינן ידים ורגלים ה"נ תפלה ואינו מחוור דבהרואה אמרינן כי משי אפיה לימא וכו' וכן בפ' הי' קורא גבי חופר כוך אמרינן הגיע זמן ק"ש עולה ונוטל ידיו ומניח תפילין וקורא ק"ש ומתפלל וכן אמרינן התם הרוצה שיקבל עליו מלכות שמים שלימה יפנה ויטול ידיו וכו' ואמרינן תו כל הנפנה ונוטל ידיו וכו' וכן בספ"ק דברכות ובפ' הנז' רב משי ידיו וכו' וכן בסוטה פ' ואלו נאמרים כל כהן שלא נטל ידיו לא ישא את כפיו וכתב הב"י סי' קכ"ח שדעת הרמב"ם שכל שנטל ידיו שחרית א"צ לחזור וליטלם ומדלא אישתמיט חד דוכתא מהני לומר שרוחץ רגליו משמע ודאי דלא בעינן אלא נט"י שחרית והכי נקטינן וכן עמא דבר.

תלמוד בבלי מסכת שבת נ:

9. אממר ומר זוטרא ורב אשי הוו יתבי, אייתו לקמייהו ברדא. אממר ורב אשי - משו, מר זוטרא - לא משא. אמרו ליה: לא סבר לה מר להא דאמר רב ששת ברדא שרי? - אמר להו רב מרדכי: בר מיניה דמר, דאפילו בחול נמי לא סבירא ליה. סבר לה כי הא דתניא: מגרר אדם גלדי צואה וגלדי מכה שעל בשרו בשביל צער, אם בשביל ליפות - אסור. ואינהו כמאן סברוה - כי הא דתניא: רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום בשביל קונו, משום שנאמר (משלי טז) כל פעל ה' למענהו.

מגדל עוז הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ד

10. כתב הראב"ד ז"ל לא ידעתי רגליו למה עכ"ל:

ואני תלמידו מצאתי אותו שנוי בברייתא בשמעתא בתרייתא דפרק במה טומנין דאסיקנא סברי לה כי הא דתניא רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום בשביל קונוהו משום שנאמר כל פעל ה' למענהו עד כאן וקי"ל הכי וכד"ן:

כסף משנה הלכות תפילה ונשיאת כפים ד:ג

11. במה דברים אמורים שאינו מטהר וכו'. אבל שחרית וכו':

כתב הראב"ד לא ידעתי רגליו למה עכ"ל. ונראה מדברי מ"ע דאשתמיטתיה למרן הראב"ד הא דתניא בפרק במה טומנין במס' שבת (דף נ:): רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום שנאמר כל פעל ה' למענהו דהיינו לתפלת שחרית. ולי נראה דלא אישתמטתיה האי ברייתא להראב"ד ז"ל אלא שהוא ז"ל מפרש דלא לענין תפלה איתניא האי ברייתא אלא לענין אם מותר לרוחץ פניו ורגליו כדי ליפות את עצמו וכדפירש"י:

שר'ת נודע ביהודה מהדורה תנינא - אורח חיים סימן קמ

12. מה שתמה כבוד מעלתו על שלא הביא בש"ע א"ח דעת הרמב"ם בפ"ד מהל' תפלה הל' ג' שבתפלת שחרית יטול פניו ידיו ורגליו כברייתא דשנוי' במסכת שבת נ' ע"ב. ומעלתו מכלכל דבריו בטוב טעם ודעת שהפלוגתא שבין הרמב"ם להראב"ד שם בנטילת רגלים תליא בטעם חיוב נטילת שחרית דהרמב"ם סובר כמ"ש הב"י א"ח סימן ד' בשם הרשב"א דבבוקר מברכים ענט"י משום דנעשים כבריה חדשה וצריכין אנו להודות ולהתקדש בקדושתו ככהן המקדש ידיו בכיור. ולזה הוסיף מעלתו לומר דכיון שהוא דומיא דכיוור לכך ס"ל להרמב"ם דצריך גם נטילת רגלים דהכהנים היו צריכין גם לקדש רגלים. והראב"ד סובר דטעם נט"י שחרית הוא כמ"ש הרא"ש משום שידיים עסקניות הם וא"א שלא נגעו בלילה במקום מטונף ולכך לא צריך רק נט"י ומה שלא השיג הראב"ד על הרמב"ם גם ברחיצת פנים הוא משום דרחיצת פנים גם להראב"ד צריך כמ"ש רש"י במס' שבת שם דרוחץ פניו לכבוד קונוהו כי בצלם אלהים עשה. ועל הקדמה זאת תמוהי קא מתמה כבוד מעלתו כיון דאנן קי"ל כרשב"א א"כ למה לא נהגינן ברחיצת רגלים בשחרית ע"כ דברי כבוד מעלתו. הנה לבי לא כן ידמה דאף לטעמא של הרשב"א דהרחיצה בשחרית הוא כדי לקדש עצמנו דומיא דכהנים שקדשו בכיור מ"מ לא צריך להיות דומיא דקידוש הכהנים ממש והוא רק זכר לדבר והא ראייה דהרשב"א לא הזכיר אלא ככהן שמקדש ידיו מן הכיור ולא הזכיר כלל רגלים:

ולי נראה לפרש הפלוגתא שבין הרמב"ם והראב"ד דגם מהראב"ד לא הי' נעלם האי ברייתא דשנויה במסכת שבת פי' הברייתא דרוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בשביל קונו היינו מצד החיוב דצריך האדם להכין בכל יום בשחרית לעבודת הבורא כאדם שהולך לפני מלך ושר כמ"ש הכון לקראת אלהיך ולא יעמוד כשהוא מנוול ומלוכלך ברפש וטיט ומלמולי זיעה. והנה ודאי כל זה הוא קפידא באברים המגולים ואינן מלובשים כגון פנים וידיים אבל הרגלים תליא במנהג ונימוסי מדינות. וכמו שפסקינן בש"ע א"ח סימן צ"א סעיף ה' לא יעמוד ברגלים מגולים אם דרך אנשי המקום שלא יעמדו לפני הגדולים אלא בבתי רגלים. ולכן בזמן התלמוד ובארצות המזרח היה דרכם שלא ללבוש בתי רגלים שקורין שטרימפ"ף ולא היה להם כי אם מנעלים ואנפלאות על רגליהם קשורים בלולאות (ועיין באלי' רבה סימן ב' דכתב על מה שכתב הרמ"א שם ולא ילך יחף דבארצות הערב דרכם לילך יחף ע"ש) והיה הרגל נראה והי' מגולה בזה שפיר תנא בברייתא דרוחץ אדם פניו ידיו ורגליו שהם מגולים ואיכא נוול

ובזיון אם הם מלוכלכים ואינן נקיים. אבל בשאר חלקי הגוף שבאדם ליכא קפיידא בזה הואיל ואינם מגולים והם מכוסים במלבושים. ומעתה הרמב"ם הביא הברייתא כצורתה והזכיר גם הרגלים וכוונת הראב"ד בהשגה הוא במ"ש לא ידעתי רגליו למה דהואיל ובדורות שאחר התלמוד ובמקום אשר הי' חונה שם הראב"ד כבר נהגו כלם ללבוש בתי רגלים וא"כ אין להרגלים יתרון משאר אברים מחלקי הגוף (ואין לי עסק בנסתרות ליתן סמך מדרך נסתר דשייך צלם אלהים באדם בעשר אצבעות ידים ורגלים ועיין במהרש"א חדושי אגדות שם במסכת שבת. שאין להעמיד ולעשות כיון בדברי הרמב"ם מדברים אשר בימיו לא נודעו ולא נשמעו). ועיקר תלונות הראב"ד שלא היה לו להרמב"ם לסתום ולהביא הברייתא כצורתה והיה לו לחלק לכל הפחות בין מדינה למדינה לא באתרא דכלם לובשים בתי רגלים. ולפ"ז אין אנו צריכין לדחוק כמ"ש הכ"מ דהראב"ד סובר דהברייתא לא נשנית לענין תפלה אלא לענין אם מותר והוא דוחק דלשון רוחץ משמע מצד החיוב ולא רשות, ועוד למה לא הזכיר הראב"ד גם פניו בהשגתו כמו שהרגיש גם כבוד מעלתו:

אמנם לדידי הכל נכון ולפ"ז ניחא ג"כ דאף לטעמא של הרשב"א דנטילת שחרית הוא סמך להתקדש בקדושה ככהן שמקדש ידיו מן הכיור לא צריך לקדש גם הרגלים דאין לנו לדמות לכהן לענין רחיצת רגלים דדוקא כהן שהי' צריך לעשות עבודה יחף מבלי לחוץ דבר בין רגליו לרצפה צריך קידוש רגלים אבל אנן שלובשים בתי רגלים אין חילוק בין רגלים לשאר הגוף. ומעתה גם תמיהת מעלתו נסתלק. דלדין שאנו לובשים בתי רגלים בודאי אין חילוק בין רגלים לשאר אברים ולאיזה צורך יהיה מן החיוב לרחצם דגם להרמב"ם י"ל דאינו צריך לרחוץ רגלים כי אם במדינות אשר אינן לובשים בתי רגלים. כן נלענ"ד. דברי ידו אוהבו וש"ב: הק' שמואל סג"ל לנדא בן הגאון מהר"י אב"ד ז"ל.

מגן אברהם סימן ד ס"ק א

13. אמרי' בגמ' רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום משום כבוד קונו כ"כ הרמב"ם פ"ד מה' תפלה וכ"כ בהגמ"נ: